

КОЛАБОРАЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ: ЗАПОБІГАННЯ «ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТЕРОРИЗМУ» ТА ПРОПАГАНДИ НАРАТИВІВ «РУСЬКОГО МІРА»

COLLABORATION IN PUBLIC SPACE: PREVENTION OF «INFORMATION TERRORISM» AND PROPAGANDA OF «RUSSIAN PEACE» NARRATIVES

Пирожик О.В., депутат Волинської обласної ради,
уповноважений з антикорупційної діяльності

*Комунальне підприємство «Волинський обласний фтизіопульмонологічний медичний центр»
Волинської обласної ради*

Після повномасштабного вторгнення, як активної фази гібридної війни Російської Федерації в Україні, критично гостро постало питання діяльності усіх масових інституцій, які працюють у публічному просторі і не можуть залишатися поза війною, позаяк в умовах агресії та окупації вони або працюють задля української перемоги, роблячи посильний внесок у справу протидії агресору, або ж фактично колаборують із агресором та окупантом.

У такій ситуації, як видається, особливої уваги заслуговують недержавні інституції, які працюють у медійному просторі та впливають на суспільну свідомість, а також акцентують свою діяльність на ідеологічно-духовній площині, у якій і здійснюються, як свідчить практика, детермінація такого суспільно небезпечного явища, як колабораціонізм. З огляду на це, можна вважати своєчасним та таким, що нейтралізує причини та умови, які сприяють виникненню та розвитку колабораціонізму, прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціоністську діяльність» [1]. Більше того, у такому ж контексті має реалізуватися на практиці комплекс заходів щодо запобігання «інформаційному тероризму» та недопущення пропаганди наративів ідеологічної конструкції «руського міра» в будь-яких її проявах.

При цьому слід мати на увазі, що вирішуючи зазначену проблему, слід виходити з тези про те, що «інформаційний тероризм» проти українських цінностей та пропаганда «руського міра» мають класифікуватись як ознаки кримінально караного колабораціоністської діяльності, враховуючи, що наративи такої пропаганди розмивають нашу ідентичність, схиляють українців до лояльності ідеологічним постулатам «руського міра», за яким, як відомо, приходять російська мова та російські танки. Тож така діяльність, своєю чергою, стає нагальним питанням національної безпеки України і в умовах особливого періоду – воєнного стану – має кваліфікуватись як вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки держави.

Ключові слова: інформаційна безпека; національна безпека; пропаганда; санкції; колабораціонізм; забезпечення; інформаційний тероризм; інформаційна зброя; гібридна війна.

After the full-scale invasion, as an active phase of the hybrid war of the Russian Federation in Ukraine, the question of the activity of all mass institutions that work in the public space and cannot stay out of the war, because in the conditions of aggression and occupation they either work for Ukrainian victory, making a messenger contribution to the cause of countering the aggressor, or actually collaborate with the aggressor and the occupier.

In such a situation, it seems, non-state institutions that work in the media space and influence public consciousness deserve special attention, as well as focus their activities on the ideological and spiritual plane, in which, as practice shows, the determination of such a socially dangerous phenomenon is carried out, as collaborationism. In view of this, the adoption of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Establishing Criminal Liability for Collaborationist Activities» [1] can be considered timely and one that neutralizes the causes and conditions that contribute to the emergence and development of collaborationism. Moreover, in the same context, a set of measures to prevent «information terrorism» and to prevent the propaganda of narratives of the ideological construction of the «Russian measure» in any of its manifestations should be implemented in practice.

At the same time, it should be borne in mind that when solving the mentioned problem, one should proceed from the thesis that «informational terrorism» against Ukrainian values and propaganda of the «Russian measure» should be classified as signs of criminally punishable collaborationist activity, given that the narratives of such propaganda erode our identity, incline Ukrainians to loyalty to the ideological postulates of the «Russian peace», which, as is known, is followed by the Russian language and Russian tanks. Therefore, such activity, in its turn, becomes an urgent issue of national security of Ukraine and in the conditions of a special period - martial law - should be qualified as the commission of criminal offenses against the foundations of national security of the state.

Key words: informational security; National security; propaganda; sanctions; collaboration; software; informational terrorism; information weapon; hybrid warfare.

Проблематика «інформаційного тероризму» детермінована необхідністю подальшого вдосконалення санкційної політики України у сфері національної безпеки як складової національної політики, унормування понятійно-категоріального апарату та кодифікації інформаційного законодавства України. Позаяк у чинних вітчизняних засадничих, концептуальних чи стратегічних нормативно-правових актах, що містять основоположні принципи боротьби з інформаційними загрозами, досі не визначене поняття «інформаційного тероризму» як засобу ведення інформаційної війни та загрози національній безпеці України [2, с. 39-48].

Цікавим у цьому контексті є трактування «інформаційного тероризму», яке пропонує Л. В. Лабенко, розглядаючи його як один із видів тероризму, породженого стрімким розвитком інформаційних технологій [3, с. 195-198]. На його думку (і варто з цим погодитись), існує також тероризм психологічний, який не використовує засоби фізичного впливу на противника і розрахований на вплив

інформацією, що призводить до ефекту залякування (етимологічно слово «терор» якраз і походить від лат. «залякувати»). При цьому, маніпулювання свідомістю здійснюється шляхом занурення людей у певне кероване інформаційне поле, в якому створюється вигадана, маніпулятивна картина світу. Саме тому, на переконання Л. В. Лабенко, інформаційний тероризм охоплює політичні, філософські, правові, естетичні, релігійні та інші погляди й ідеї, тобто у духовній сфері, там, де ведеться боротьба ідей [3, с. 195-198].

Враховуючи зазначене та у контексті запобігання інформаційним загрозам, важливим по своїй цілеспрямованості можна визнати пункт 6 вищевказаного Закону щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціоністську діяльність, згідно з яким жорстко криміналізуються окремі аспекти зазначеного кримінального правопорушення, а саме: організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його

окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах [1]. При цьому, під здійсненням інформаційної діяльності у даному законодавчому акті розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

Саме тому, життєво необхідним вбачається вжиття невідкладних заходів щодо визначення на законодавчому рівні поняття «інформаційного тероризму» та кодифікації інформаційного законодавства України. Крім цього, доцільним було би закріплення в законодавстві юридичної відповідальності за «інформаційний тероризм», а саме – криміналізації цього небезпечного діяння. Задля цього необхідно легалізувати поняття «інформаційний тероризм», або ж, як обґрунтовано пропонує Р. О. Банк, доповнити Кримінальний кодекс України ст. 258-6 «Інформаційний терористичний акт» [4, с. 110-116].

У цьому контексті дії української влади потребують випереджувальної, кримінологічно значущої наступальної тактики, включаючи ефективні заходи щодо нейтралізації детермінант, які сприяють формуванню та розвитку колабораціонізму в нашій державі. Зокрема, до таких можна віднести й ті, що пов'язані з прийняттям нових законів та підзаконних актів, які би відповідали викликам часу у сферах інформаційної та національної безпеки, а також запобігали «інформаційному тероризму». Більш того, необхідним у зв'язку з цим видається також узгодження та фіксація цих положень у законодавстві України щодо кримінальної відповідальності за колабораціоністську діяльність.

Оскільки ж, як уже зазначалося, інформаційний тероризм охоплює релігійні та інші погляди у духовній сфері, де ведеться боротьба ідей [3, с. 198], іншою серйозною загрозою національній безпеці, причому вже не тільки в інформаційній сфері, є пропаганда ідеологічної конструкції «руського міра». Як показує практика, ця пропаганда здійснюється державою-агресором через мережу, як правило, підконтрольних уряду та неурядових інституцій на кшталт Федерального агентства з міжнародного гуманітарного співробітництва «Росспівробітництво» або ж фонду «Руський мір». «Росспівробітництво» (філії, філій, відділення, установи та представництва) потрапили під санкції вже на другому тижні повномасштабного вторгнення російських військ в Україну [5]. 21 липня 2022 року економічні санкції проти «Росспівробітництва» та фонду «Руський мір» запровадив і Європейський Союз [6].

Разом із тим, чи не найбільш розгалуженою та найпотужнішою за впливовістю мережею пропаганди в Україні «руського міра» залишається контрольована Кремлем російська православна церква, що наразі залишається дуже серйозною неподоланою внутрішньою проблемою України у сфері національної безпеки. В умовах гібридної війни під типові ознаки такої мережі в Україні підпадає функціонування та діяльність Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ МП).

Історично та органічно будучи неформально структурним підрозділом Російської православної церкви (РПЦ), яка відома своїми давніми стосунками з російськими спецслужбами, ця релігійна організація послідовно провадить в Україні розкольніцьку політику на релігійному ґрунті, штучно створюючи передумови для релігійного протистояння в українському суспільстві та системно пропагуючи наративи про жахливу міжрелігійну ситуацію в Україні. При цьому Росія цинічно використовує УПЦ МП, її священнослужителів та вірян (які часто самі цього до кінця не усвідомлюють) як вигідний майданчик для пропагування ідей та наративів «руського міра».

Доречно нагадати, як перед вторгненням в Україну президент РФ Володимир Путін заявляв, що УПЦ МП

в Україні «утискають» і цим аргументував необхідність «навести лад в Україні». У той же час очільник цієї церкви в Москві Кіріл (Гундяєв) публічно освятив масові вбивства українців, заявивши, що т.зв. «спецоперація» є для них священною. В іншій промові він вдається до цинічних маніпуляцій, заявляючи нібито Росія «ніколи ні на кого не нападала», а «лише захищає свої кордони» [7]. Хоча криваві та руйнівні бойові дії російський агресор веде якраз на значних територіях нашої держави.

В результаті від рук російських терористів, благословених Кірілом, гинуть не лише військові, а й мирні люди, серед яких – діти та жінки, люди похилого віку. Визнаючи це, дві волинські єпархії звернулися до патріарха РПЦ Кіріла з вимогою надати автономію УПЦ МП. Майже дві сотні священників УПЦ МП на Волині поставили свої підписи під зверненням з вимогою засудити дії Кіріла силою міжнародного церковного трибуналу [8]. Однак, керівництво УПЦ МП і досі продовжує зберігати підпорядкування центру в Москві, що прямо загрожує національній безпеці України.

Ризики та загрози такої діяльності УПЦ МП національній безпеці України детерміновані тим, що наративи московської церкви інтерпретовано повторюють наративи ворожої Україні російської пропаганди. Одним із найбільш руйнівних наслідків діяльності московської церкви в Україні є те, що пропаганда церкви ворожої Україні держави розмиває українську ідентичність, толерує постулат «какая разніца» і не сприяє об'єднанню української нації та консолідації українського суспільства задля найрішучішої відсічі агресору.

Варто зауважити, що фактор ідеологічного розмивання української ідентичності зі сторони московської церкви не слід недооцінювати. Російські ідеологи добре усвідомлюють, яке смислове навантаження несуть подібні наративи в умовах гібридної інформаційної, ідеологічної війни та протиборотства духовно-моральних цінностей та ідеалів. У контексті цього зовсім не випадковими є заклики московської церкви до російського солдата про те, що його «завдання – стерти українську націю з лиця землі» [9].

Стає очевидним, що з благословення цієї церкви російський агресор здійснює проти української нації цілеспрямований геноцид. Адже, як зауважує історик Ярослав Грицак, стаття 2 Конвенції ООН визначає геноцид як будь-які дії, «вчинені з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу» [10]. Так видається, що російський агресор зараз сповна використовує весь доступний арсенал гібридної війни задля знищення свідомих українців із їх національною, етнічною та релігійною ідентичністю.

Загалом же такі дії російських окупантів у ході повномасштабної війни проти України в середовищі істориків і політологів уже означені терміном «рашизм», під яким дослідники розуміють агресивно-експансивну форму насадження ідеології «руського міра». Як зазначає з цього приводу доктор політичних наук Олександр Сич, «культурно відстала, варварська Московщина історично завжди здійснювала агресивну експансію щодо країн, які в культурному розвитку стояли значно вище за неї. Сьогоднішня ідеологія рашизму базується на цьому історичному досвіді Московщини. А тому ядром ідеології рашизму є консервування культурної відсталості і руйнування розвинутих цивілізацій» [11].

Визначаючи історично-ментальний феномен рашизму, кореспондент Інформаційного агентства Міністерства оборони України Армія-INFORM Олександр Беккер висловлює думку про те, що рашизм – історично складений прояв тваринності проти людства та людяності. «Тварина не визначає свої дії як погані або добрі. Вона просто вбиває. Тому «русский мир» – це ще і тваринність. Вони вбивають не тому, що щось захищають або відстоюють, а тому що «русский мир» перетворив людей на тварин.

Тваринність лежить у їхній ідеології» [12]. На думку журналіста, «руський мір» – це ідеологія руйнації цивілізацій вищих за російську і нав'язування свого варварства, де немає місця людському, лише тваринність, що відображається в нищівній війні всіх, хто проти тоталітаризму і «собірательству» Росії.

Сказане вище схиляє до висновку, що ідеологічна діяльність РПЦ в Україні, спрямована на захист, пропаганду та поширення «руського міра», – один зі специфічних проявів колабораціонізму, з усіма наслідками, що з цього випливають. Цілоком логічним за цих обставин є внесення на розгляд парламенту законопроекту 7204 про заборону УПЦ МП на території України. Проект поданий для ознайомлення депутатів ще 29 березня 2022 року (ініціатор – народний депутат України Оксана Савчук), а його текст розміщений на сайті Верховної Ради України [13]. Документ пропонує заборонити діяльність МП – Російської православної церкви та релігійних організацій, які є частиною РПЦ, зокрема Української православної церкви (УПЦ).

Свідчення нагальності та актуальності порушеної проблеми – внесення до парламенту групою народних депутатів України (Інна Совсун та ін.) ще одного подібного за змістом проекту закону № 7213 «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо заборони діяльності релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України».

Суть подібних законопроектів – заборонити діяльність Московського патріархату – Російської православної церкви та релігійних організацій, які є частиною РПЦ, зокрема Української православної церкви (УПЦ). У проекті закону № 7213 (на відміну від проекту № 7204) обрано модель заборони через внесення змін до профільного Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Проте, порівняно зі своїм попередником, він є менш конкретним та більш декларативним.

Натомість, законопроект 7204 передбачає, що вся власність органів церковної влади та управління РПЦ в Україні та релігійних організацій, що є її частиною, зокрема «Київської митрополії УПЦ» Московського патріар-

хату, синодальних установ, управління єпархій, протягом 48 годин із дня ухвалення закону інвентаризується та націоналізується у порядку, встановленому урядом. Водночас релігійні громади, монастирі, духовні навчальні заклади МП можуть змінити своє підпорядкування протягом 14 днів із дня набрання чинності закону на підставі законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Цілоком зрозуміло, що для виконання нових завдань в умовах воєнного стану, потрібні нові законодавчі інструменти та нові (оновлені) структури, адаптовані до реалій часу. На це зокрема вказує директор Інституту Держави і Церкви Устим Хаварівський. На його думку, в умовах воєнного стану мають бути переглянуті та змінені функції і завдання Державного органу у справах релігій України та його структур на місцях (підрозділів у справах релігій ОДА). «Потрібно якнайшвидше повернути з «паралельного світу» й розвиртуалити ДЕСС, активізувавши його функцію в частині релігії, з метою усвідомлення реальних завдань цього важливого органу, особливо під час війни» [14].

Попри існуючу думку про те, що заборона УПЦ МП в Україні в результаті може збільшити кількість колаборантів на місцях, більш реалістичним видається припущення, що такі кроки дадуть змогу їх швидше виявити та нейтралізувати. Тому, на мій погляд, в інтересах національної безпеки держави – діяти на випередження та унеможливити відкрите функціонування і публічну діяльність у нашій державі сил, реальні дії яких можуть (і повинні!) класифікуватися як колабораційні. Саме такі дії і повинні передбачати необхідний комплекс заходів щодо запобігання «інформаційному тероризму» та недопущення деструктивного пропаганди наративів ідеологічної конструкції «руського міра» в будь-яких її проявах, аж до реальної заборони діяльності в Україні церкви країни-агресора.

Отже, виходячи з сучасних реалій України, про колабораціонізм слід вести мову не тільки і не стільки як про кримінально каране діяння, що посягає на основи національної безпеки держави, але й про його системоутворюючі елементи, зокрема – про інформаційний тероризм і недопущення пропаганди «руського міра», позаяк тільки при такому підході можна ефективно запобігати його проявам, а також усувати причини та умови, які сприяють формуванню та розвитку зазначеного суспільно небезпечного діяння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
2. Колб О. Г., Пирожок О. В., Щодо змісту понять «інформаційна зброя» та «інформаційний тероризм» – як джерел посягань на національну безпеку України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1 (15). С. 39-48.
3. Лабенко Л. В. Інформаційний тероризм: поняття та ознаки. *Міжнародні читання, присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року)*. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2010. С. 195-198.
4. Банк Р. О. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України: теоретико-правовий аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 110-116.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 квітня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: Указ Президента України від 03 квітня 2021 року №140/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1402021-38381>
6. Мер Москви Собянін та актор Безруков: хто потрапив під нові персональні санкції ЄС. *ТСН (Телевізійна служба новин)*. URL: <https://tsn.ua/groshi/mer-moskvi-sobyanin-ta-aktor-bezrukov-hto-potrapiy-pid-novi-personalni-sankciyi-yes-2116480.html>
7. Патріарх Кирило цинічно збрехав, що Росія «ніколи ні на кого не нападала» (відео). *Інформаційне агентство УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/russianworld/patriarh-kirilo-cinichnoyu-zbrehav-shcho-rosiya-nikoli-ni-na-kogo-ne-napadala-video-novini-rosiji-11811174.html>
8. Священники УПЦ МП вимагають для Патріарха Кирила церковного трибуналу. *Волинські новини. Інформаційне агентство*. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/sviashchennyky-upts-mp-vymahaiut-dlia-patriarkha-kyryla-tserkovnoho-trybunalu/>
9. «Твій обов'язок – стерти українську націю з лиця землі»: РПЦ закликає солдатів до геноциду. *Главед. Інформаційне агентство*. URL: <https://glavred.net/world/voy-dolg-steret-ukrainskuyu-naciyu-s-lica-zemli-rpc-prizyvaet-soldat-k-genocidu-10367343.html>
10. Що таке геноцид і чи вчиняє його Росія в сучасній Україні? Говоримо з істориком Ярославом Грицаком. *Суспільне*. URL: <https://suspline.media/242447-so-take-genocid-i-ci-vcinae-jogo-rosia-v-sucasnij-ukraini-govorimo-z-istorikom-aroslavom-gricakom/>
11. Нацизм, фашизм і... рашизм: у чому відмінності і тотожності? *Кременчуцький ТелеграфЪ*. URL: <https://www.telegraf.in.ua/kremenchug/10103555-nacizm-fashizm-i-rashizm-u-chomu-vidminnosti-i-totozhnosti.html>
12. Рашизм як прояв тваринності проти людства і людяності. *Армія-ІНFORM*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/09/rashyzm-yak-proyav-tvarynnosti-proty-lyudstva-i-lyudyanosti/>
13. Про заборону Московського патріархату на території України: проект Закону URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73998
14. Устим Хаварівський. Огляд законопроектів про заборону Московського Патріархату в Україні. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/oglyad-zakonoprojektiv-pro-zaboronu-moskovskogo-patriarhatu-v-ukraini_n128163